

**DISCIPLINA „TEHNICI COMPONISTICE MODERNE”
DIN CURRICULUM-UL CATEDREI TEORIA MUZICII ȘI COMPOZIȚIE
A AMTAP: STAREA ACTUALĂ ȘI PERSPECTIVE**

“MODERN TECHNIQUES OF COMPOSITION” DISCIPLINE FROM THE CURRICULUM
OF THE DEPARTMENT OF MUSIC THEORY AND COMPOSITION OF THE ACADEMY OF
MUSIC, THEATRE AND FINE ARTS: ACTUAL SITUATION AND PERSPECTIVES

GHENADIE CIOBANU,
profesor universitar interimar,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

This article examines and compares the content of the analytical program on the course Modern Techniques of Composition elaborated by prof. V.Zagorschi at the end of the 20th century and the new one proposed by the author. To demonstrate the impact of political and cultural changes in the 90s in the Republic of Moldova on aesthetic, creative and didactic issues of Moldavian composers, the author of the article analyzes the main elements of the programs: object, didactical problems, methodology, goals and objectives. Particular attention is paid to the choice of musical material and subject matter. By continuously upgrading the course, having more correlation with the contemporary theory of composition, the new program will promote innovative musical thinking, contributing to the professional competence of young authors.

Au trecut mai mult de 10 ani de când un important compozitor din Moldova, profesorul Catedrei Teoria Muzicii și Compoziție a Universității de Stat a Artelor (denumirea anterioară a instituției), Vasile Zagorschi a înaintat inițiativa de a elabora un curs de instruire pentru specialitățile „Compoziție” și „Muzicologie”. Proiectul curriculum-ului de curs pentru specialitățile menționate a fost propus de către compozitorul-profesor la concursul din cadrul Programului de sprijinire a învățământului superior (programul HESP) al Fundației Soros Moldova, la secțiunea Modernizarea curriculum-ului universitar [1, 12]. Devenind bursier în 1999, V. Zagorschi prezintă un proiect de program concis *Introducere în tehnologia componistică moderna*, constituit din 6 compartimente, dintre care programa propriu-zisă (**tematica lecțiilor**) este expusă pe 2 pagini, fontul TNR 14, spațiere la 1,5 rânduri [2, 2]. Această etapă poate fi percepută ca una primară în istoria disciplinei didactice date, cuprinzând etichetarea paradigmei, pe care cursul a fost proiectat, o analiză a cerințelor în cadrul disciplinei, planificarea structurii, precum și lansarea versiunii-pilot în procesul didactic (așa-numita „etapă alfa”).

Proiectul de introducere a cursului nou în programul de studii la una din instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova a fost realizat sub semnul restructurării curriculum-ului universitar existent, urmărind scopul general de promovare a schimbărilor prin lansarea de programe inovative. Însă, rezultatul eforturilor propulsive depuse de distinsul profesor merită o apreciere în context mai larg.

Elaborarea unui curs nou a venit drept răspuns la schimbările culturale și politice din Republica Moldova, care s-au produs la sfârșitul secolului XX. Varietatea de metode și tehnici de compoziție, libertatea de exprimare, căutarea noilor căi de dezvoltare a artei muzicale constituie principalele proprietăți distinctive ale creativității muzicale moderne. Tendințele muzicale avan-gardiste s-au reliefat

viguros în cea de a doua jumătate a secolului XX, începând cu anii '50. Aleatorica, micropolifonia, "noua simplitate", "noua complexitate", muzica spectrală, muzica electronică, compoziția algoritmică - acestea sunt doar câteva exemple de tehnici, estetici și stiluri muzicale moderne ale secolului trecut.

În același timp, dacă e să ne referim la realizările artistice din domeniul componisticii ale autorilor moldoveni din secolul XX, atunci ultimii, cu puțină probabilitate, ar putea să se ralieze la grupul de pionieri ai gândirii muzicale noi. Muzica academică în spiritul ideologiei oficiale, metodele de lucru cu material muzical național aprobate în spațiul imens al Republicilor Sovietice, tratarea tipizată a modelelor clasico-romantice de genuri și forme, formarea unor clișee tematice și de gen, care vin în justificarea sferei de imagini muzicale limitate la cântece-dansuri temperamentale și „jocuri incendiare” etc., au devenit semne distinctive ale muzicii profesioniste din Moldova din perioada anilor '50-'70. În ansamblu, în ciuda unor circumstanțe culturale și politice, printre care pot fi remarcate condițiile geopolitice, problema identității naționale, continuitatea tradiției în domeniul componisticii muzicale, etc., creația muzicală din Moldova Sovietică a împărțit soarta celei a vecinilor săi din Uniunea Sovietică.

La începutul deceniului al nouălea o rafală puternică de noutate care se lasă observată în creația muzicală universală pe parcursul unei jumătăți de secol, ajunge și în Republica Moldova. Acest lucru se datorează evenimentelor culturale și politice și, în primul rând - colapsului sistemului sovietic. Problema sincronizării cu procesul mondial de creație devine una prioritară pentru compozitorii din Moldova. Astăzi putem afirma că unele schimbări calitative s-au produs în domeniul compoziției muzicale în „perioada de independență” în Republica Moldova, impactul de idei, tehnologii, etc. ale lumii libere nu a fost, însă, unul radical. Există o serie de motive culturale, atât de natură externă cât și internă, care vin să explice această situație.

Tehnologiile componistice dodecafonice și serialiste, devenite „tradiționale” pentru școlile naționale din multe țări ale lumii și interzise din motive ideologice în epoca sovietică sub pretextul că sunt curente „formaliste”, au pierdut din actualitate în epoca postmodernismului. Însușirea lor, însă, este relevantă în continuare în vederea consolidării arsenalului de lucru al compozitorilor. Echiparea tehnică a procesului de creație și educație muzicală la începutul secolului XXI în Republica Moldova a fost și rămâne departe de a fi perfectă, astfel încât tehnologiile electronice, în principiu, sunt inaccesibile pentru tinerii compozitori. Însușirea potențialului modern al limbajului muzical, al principiilor compozițional-sintactice, precum și al altor parametri ai creației muzicale este limitată, în mare parte, din cauza unei anumite inerții și a conservatorismului interpreților, ascultătorilor și, nu în ultimul rând, chiar a compozitorilor. Cu toate acestea, componenta etnică capătă o vigoare nouă în anii '90, în noile condițiile politice, sociale și culturale.

Este important să cunoaștem specificul și legitățile situației cultural-istorice din Republica Moldova de la începutul secolului XXI, pentru a înțelege mesajul didactic al programului elaborat de V. Zagorschi pentru cursul *Introducere în tehnologia componistică modernă* – program propus pentru planul de studii la compoziție și muzicologie în instituția de învățământ artistic superior din Chișinău. Este de remarcat și poziția individuală a autorului exprimată în programul său analitic. V. Zagorschi abordează subiectele programului vizat din poziții conservatoare, pe care le declară în compartimentul *Concepția strategică*: „Muzica în formele ei culte, profesioniste este în mare măsură o artă conservativă. Se bazează pe tradiție: se sprijină pe obișnuință, perpetuată din generație în generație...” [2, 2]. Orientarea autorului spre tradițiile din trecut ale artei muzicale pătrunde și în alte compartimente ale programului. Or, concluzionând descrierea principiilor metodologice (compartimentul *Structura?!*) profesorul găsește de cuviință să remarce „liniile de perpetuare ale tradițiilor sec. XIX” [2,2].

O altă particularitate metodologică a programului *Introducere în tehnologia componistică modernă* elaborat de V. Zagorschi se manifestă în orientarea tonală a structurii cursului. De exemplu, profesorul contrapune tonalitatea atonalității, atribuindu-i ultimei pe unii reprezentanți ai celei de a doua avangarde, adepți ai metodei seriale (serialismului integral), precum L. Nono, P. Boulez, K. Stockhausen. Din aceleași considerente, aici se regăsește și O. Messiaen, evidențiat mai devreme la compartimentul *Direcția tonală*. Restul muzicii din cea de a doua jumătate a secolului XX a fost

divizată în muzica serială și neserială. Deci, *Introducerea în tehnologia componistică modernă conține* trei compartimente: *Direcția tonală, Direcția atonală și Marile opoziții doctrinei seriale*. O astfel de abordare este proprie reprezentanților avangardei postbelice din anii 50 (ca, de exemplu, Pierre Boulez), care percepeau inovațiile în domeniul limbajului muzical, fenomenele textural-sintactice, ș. a. din perspectiva serială.

Această concepție metodologică poate fi apreciată ca una depășită și chiar coruptă în zilele noastre. Încă în deceniul al șaselea al secolului trecut au fost făcute noi descoperiri în domeniul parametrilor esențiali ai sunetului muzical, noile dimensiuni ale cărora au atras atenția sporită a compozitorilor G. Ligeti, K. Penderecki, ș. a. Abordarea parametrică a sonorităților muzicale în muzica contemporană devine cu timpul una determinantă și este formulată ca principiu metodologic, în baza căruia se formează percepția științifică a noilor evenimente muzicale (vezi, de exemplu, teza de doctor *Tipologii polifonice în muzica românească contemporană* de M. Stănculescu-Vosganian, lucrarea colectivă *Teoria compoziției moderne*, etc.) [3, 19].

Autorul primului program manifestă o deosebită prudență la compartimentul definirii obiectului, scopului și sarcinilor didactice din cadrul disciplinei *Introducere în tehnologia componistică modernă*, subliniind doar că familiarizarea și promovarea muzicii noi reprezintă „o condiție sine qua non pentru perspectiva a însăși existenței ei”. În afara cursului rămân „Noile procedee de notație modernă” anunțate anterior de V. Zagorschi, fără de care, de fapt, se face imposibilă abordarea și perceperea anumitor tipuri de tehnici de compoziție. Înțelegând importanța acestui fenomen pentru compoziția contemporană și, totodată, realizând imposibilitatea de a-l acoperi într-un volum rezonabil, din motivul unei bogate diversități, autorul își manifestă speranța pentru introducerea unui curs special, dedicat notației contemporane.

V. Zagorschi consideră drept oportun să remarce problema accesului la materiale muzicale - problemă cu care, după părerea domniei sale, ar putea să se confrunte un profesor, conducător de curs: „Asigurarea unor teme cu ilustrații, înregistrări și partituri va prezenta o reală problemă...” [2, 1]. După aproape un deceniu, în decursul căruia am devenit martori ai unei dezvoltări impresionante a internetului și a unei largi disponibilități a surselor de informație muzicală, ar trebui să remarcăm o altă problemă, cu care ar putea să se confrunte profesorii în cadrul cursului în cauză și anume - problema sistematizării informației și a dozării ei raționale, precum și a selectării celor mai relevante și semnificative mostre muzicale.

În procesul elaborării noului program de curs *Tehnici componistice moderne* s-a efectuat o rectificare principială legată de noile condiții informațional - comunicative, stilistice și tehnologice ale procesului mondial al creației muzicale, precum și de necesitățile procesului didactic contemporan. Programa analitică nouă reflectă situația contemporană din domeniul teoriei compoziției deopotrivă ca știință și ca disciplină didactică „compoziție”, cuprinzând compartimentele teoretic și metodic ale acesteia.

În programul nou prezentarea materialului se situează în punctul de intersectare a principiului teoretic, pe de o parte, și celui tehnologic și istoric, pe de altă parte: de la studierea și valorificarea parametrilor sonorității muzicale - la tehnici, de la avangardă - la postmodern. Cu alte cuvinte, programul se bazează pe principiul actualității (de la avangarda clasică - la contemporaneitate), ignorând principiul „descreșterii” (de la lucrările mai recente - la cele tradiționale).

Scopurile și obiectivele noului program au fost modificate și, în prezent, se propune nu numai familiarizarea teoretică și audiovizuală, dar și însușirea practică a tehnologiilor. „Principiul de familiarizare cu varietatea tehnologică a componisticii contemporane, realizat prin analiza și audierea partiturilor, se completează în cadrul cursului prin însușirea practică a unor metode și tehnici componistice actuale”. Mai mult decât atât, paradigma modificată se axează nu pe curente stilistice, ci pe tehnici componistice. „Operarea liberă cu diverse tehnologii componistice moderne” alături de „dezvoltarea competenței de analiză a partiturilor contemporane” și de „analiză auditivă a lucrărilor contemporane” se remarcă printre obiectivele generale ale disciplinei la nivelul de aplicare [4,2]. Respectiv s-a modificat și structura - în locul conceptului de „centru serial” este propusă abordarea

parametrică și integrarea ei în tehnologiile contemporane.

În versiunea nouă a programului acestei discipline didactice criteriul destul de discret al selectării materialului, constituit din anumite curente la alegerea liberă a profesorului, este înlocuit de principiul sistemic. În acest sens, planul tematic al cursului reflectă structura ierarhică a procesului propriu-zis al compoziției muzicale. Autorul cursului nou tratează compoziția ca o voință creativă individuală, care proiectează plener și adecvat desfășurarea temporală a universului artistic și a proceselor sale interne. Reieșind din aceste considerente pentru prima etapă a studierii compoziției contemporane – etapei selectării materialului muzical – sunt evidențiați parametrii limbajului muzical și metodele de operare cu ele. Pentru studiere sunt propuse temele: *Materialul sonor contemporan, Sisteme sonore și tehnologii moderne, Ritmul, structuri și tehnici ritmice, Timbrul și spațialitatea muzicii contemporane, Limbajul muzical și tehnicile componistice*¹.

În continuare diverse soluții tehnice și compoziționale sunt analizate în sistemul triadei „factură – sintaxă – compoziție” (elaborare de E. Nazaikinsky). Temele lecțiilor din compartimentul dedicat limbajului muzical sunt succedate de *Texturi moderne, Compoziție și dramaturgie, compoziție și arhitectonică*. Și, în final, sinteza metodelor studiate se produce în procesul de familiarizare și valorificare a variilor tehnici componistice contemporane, precum *Tehnică dodeca-fonică și serialismul, Tehnică sonoră, Aleatorism, Polistilistică, Minimalismul muzical și tehnica repetitivă, Tehnici ritmice (Izoritmia), Tehnică eterofoniei, Tehnologii sintactice în curentul „Noua complexitate”, Tehnică spectrală (spectralismul), Tehnici și procedee ale muzicii electroacustice (inclusiv muzica concretă) și electronice, Muzica stocastică și Tehnici mixte*²

Conținutul lecțiilor dedicate diferitor sisteme tehnice contemporane este completat de demonstrarea modalităților de coordonare a procedeelelor și metodelor tehnice, precum și de evidențierea specificului noilor tehnici de compoziție în condițiile stilurilor individuale autentice ale marilor compozitori contemporani. Aspectele tehnologice ale diverselor metode de compoziție sunt tratate, reieșind din complexitatea și varietatea concepțiilor și orientărilor estetice specifice gândirii muzicale ale compozitorilor din secolele XX-XXI.

Astăzi, putem spune că procesul de testare și corectare a cursului – proces legat de revizuirea principială a conceptului inițial în conformitate cu schimbările culturale și tehnologice, este finalizat. În perspectiva științifică, tematica cursului va fi completată cu unele materiale privind experiența regională, în special, cea românească în domeniul tehnicilor de compoziție [5; 6]. În perspectiva metodologică, se prevede dotarea cursului cu materiale metodice și didactice, inclusiv elaborarea modelelor de testare a cunoștințelor, etc. Prin modernizarea și actualizarea permanentă a cursului *Tehnici componistice moderne*, prin abordarea unor metode progresive, prin concentrarea elementului informațional, autorul a căutat să promoveze dezvoltarea gândirii muzicale inovatoare, contribuind la dezvoltarea creativă și competența profesională a tinerilor autori.

Referințe bibliografice

1. Fundația Soros Moldova: *Raport de activitate 1999*. Chișinău: Arc, 1999, [on-line] <<http://www.soros.md/docs/rep99ro.pdf>>
2. *Introducere în tehnologia componistică modernă* / Alcăt. Vasile Zagorschi. Chișinău: Universitatea de Stat a Artelor, 1999.
3. *Теория современной композиции*. М.: Музыка, 2005.
4. ANGHEL I. *Orientări, direcții, curente ale muzicii românești din a doua jumătate a secolului XX*. București: Editura Muzicală, 1997.
5. NEMESCU O. *Avangarda în muzica românească*. În: *Muzica* vol. 1. București, 2010,

¹ *Tehnici componistice moderne*: Programa analitică pentru ciclul 2, masterat, de studii universitare: Domeniul de formare profesională: 212 – Muzică și arte interpretative, specialitate: 212.5 – muzicologie; 212.4 – compoziție. Alcăt. Gh. Ciobanu. Chișinău: AMTAP, 2008.

² *Tehnici componistice moderne*: Programa analitică pentru ciclul 2, masterat, de studii universitare: Domeniul de formare profesională: 212 – Muzică și arte interpretative, specialitate: 212.5 – muzicologie; 212.4 – compoziție. Alcăt. Gh. Ciobanu. Chișinău: AMTAP, 2008.